

До спеціалізованої вченої ради Д.35.052.19
у Національному університеті
«Львівська політехніка»
79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження
Церковника Степана Івановича

на тему: «Становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття: історико-правовий вимір», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми. Аналіз дисертаційного дослідження Церковника Степана Івановича на тему: «Становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття: історико-правовий вимір» дає змогу із впевненістю констатувати, що виконана автором робота є, беззаперечно, актуальною та спрямованою на розгляд правового аналізу становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття.

Однією зі сфер історико-правових досліджень є вивчення становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття та їхньої ролі у формуванні національного державо- та правотворення. Це дало можливість проаналізувати як особливості законодавства державних утворень, у складі яких перебувала Східна Галичина у досліджуваний період, так і оцінити процес розбудови Української держави на різних історичних етапах.

Актуальність та значимість історико-правового аналізу становлення та функціонування українських культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в

другій половині XIX – першій половині XX століття зумовлені тим, що вони пройшли декілька етапів розвитку, кожен із яких характеризувався політичними, економічними, соціальними та правовими чинниками, що загалом зумовлювали історико-правовий розвиток на західноукраїнських землях у досліджуваний період.

У цей період у Східній Галичині існувала низка наукових, громадських, культурно-освітніх, молодіжних, спортивних, студентських та інших установ, організацій, товариств, спілок тощо, які відрізнялись між собою сферою діяльності, структурою, правовою специфікою утворення та функціонування. Їх позначено терміном «інституції», оскільки дане поняття має узагальнюючий характер для аналізу досліджуваних об'єднань.

З огляду на положення, викладені вище та дисертантом в авторефераті на с. 1, у рукописі дисертації на с. 18-19, актуальність теми є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним, з огляду на актуальність теми, є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**. Як відзначає дисертант (с. 2 автореферату, та с. 20 дисертації), дисертаційну роботу виконано у рамках наукової тематики: «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер № 0116U004758) Львівського державного університету внутрішніх справ.

Вона узгоджується із концептуальними засадами і завданнями низки загальнодержавних концепцій і програм.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім. Він забезпечений використанням широкого літературного інструментарію та історіографічною і джерельною базою.

Зокрема, використано міждисциплінарний підхід, сутність якого полягає у з'ясуванні предмета дослідження у зв'язку з філософськими, правовими та

історичними науками. Такий підхід створює основу для комплексного аналізу проблеми, дослідження її витоків та засадничих ідей.

Здійснено аналіз наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників (с. 1-2 автореферату та с. 19 дисертації). Дисертантом опрацьовано 262 спеціальних і загальних джерела, у яких відображено різні аспекти проблематики.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчені використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували тему.

Як позитивний момент варто відзначити чітке окреслення об'єкта та предмета дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших комплексних досліджень проблем становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття, у результаті якого сформульовано низку нових оригінальних авторських положень, що мають актуальне теоретичне і практичне значення у сфері історико-правових наук. Автореферат оформлений згідно вимог які ставляться до такого виду наукових робіт і відповідає змісту дисертації.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені у дисертації положення та висновки можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – у подальшому дослідженні проблем становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття; правотворчій діяльності – для удосконалення чинного законодавства України та під час розробки нормативно-правових актів, що регулюють питання діяльності громадських об'єднань; освітньому процесі – під

час підготовки підручників, посібників і навчально-методичної літератури для викладання навчальних дисциплін: «Історія держави та права України», «Історія політичних та правових вчень», «Теорія держави і права» (*Акт впровадження в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ № 80 від 13 грудня 2017 року*).

Дисертація написана літературною українською мовою, в науковому стилі, є завершеною працею, в якій у логічній послідовності розкрита мета і завдання дослідження. Наукова робота складається із вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; встановлено зв'язок роботи з науковими програмами; визначено мету і завдання, об'єкт, предмет та методологію дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення його результатів; наведено дані про їх апробацію, про публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі дисертації охарактеризовані етапи становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття.

Заслуговує уваги потужна архівна база, що використана в дисертаційному дослідженні, а також аналіз законодавства, що регулює діяльність та визначає правовий статус наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій. Автор зазначає, що «основний масив таких нормативно-правових актів був прийнятий до 1867 року, однак вони залишались діючими протягом тривалого часу. А ті, що були прийняті після заснування дуалістичної монархії у 1867 році фактично діяли аж до розпаду австро-угорської імперії у 1918 році, а подекуди і далі. Також виокремлено нормативно-правову базу польської окупаційної влади, в період якої у Східній Галичині діяла низка вітчизняних організацій, товариств та спілок» (с. 36).

Методологічною основою дисертаційного дослідження став комплекс методів та підходів, серед яких виділяємо: діалектичний метод, історичний

метод, евристичний метод, порівняльно-правовий метод, догматично-правовий та формально-логічний методи, аксіологічний метод, формально-юридичний метод, герменевтичний метод, системний підхід, інституційний підхід, аналогію та екстраполяцію.

Здійснений аналіз нормативно-правової основи діяльності українських організацій, товариств та спілок Східної Галичини крізь призму виокремлення етапів становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття.

У другому та третьому розділах дисертаційного дослідження автором здійснена типологізація досліджуваних інституцій. Зокрема, параграф 2.1 присвячений українським громадським організаціям, серед яких автор виділяє та характеризує добродійні громадські об'єднання, становлення українського жіночого руху у Східній Галичині, метою якого було долучення до активної культурно-просвітницької діяльності, а також найбільш типову форму громадських об'єднань на західноукраїнських землях – спілки кредитної кооперації. Зокрема, дисертант вказує, що «величезний ґрунт для розвитку корпоративного руху на західноукраїнських землях, зокрема в Галичині, підготувала львівська «Просвіта», діячі якої стали першими носіями загальної і господарської культури у наших селах. Засновані за допомогою «Просвіти» установи перетворюються на провідні українські економічні об'єднання. За сприяння «Просвіти» виникли страхове товариство «Дністер» та банк із такою ж назвою» (с. 75-76).

З'ясовано, що структуру громадських та інших організацій, товариств та спілок, чинне австрійське, українське та польське законодавство середини XIX – першої половини XX століття трактувало приблизно однаково. Статуты організацій мали переважно уніфікований характер та відображали у своєму тексті: назву, мету та цілі діяльності; зазначення місця дислокації; склад товариства, а також права та обов'язки членів; способи утворення та функції органів управління організацій, товариств та спілок; особливості створення та

діяльності філій, кружків та секцій товариства, їх юрисдикція, а також повноваження їх керівних органів; особливості роботи контрольної комісії, що здійснювала контроль-наглядові функції за усіма видами діяльності, яка була передбачена статутом; юридична складова вирішення спорів; зовнішнє представництво товариства у відносинах із діючою владою та іншими політичними, суспільними та громадськими організаціями; час, спосіб та юридичні складові ліквідації товариства.

Автор зазначає, що «чітко вибудована організаційно-правова структура товариств та спілок дає підстави говорити про високий юридичний фах їх членів» (с. 127). Громадські та наукові організації Східної Галичини помітно виділялось своїм науковим підходом до постійного вдосконалення організаційно-розпорядчих документів, що чітко прослідковується у аналізі статутів, який наведений у дисертації.

У параграфі 3.1 «Організаційно-управлінська структура українських культурно-просвітницьких організацій, товариств та спілок Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття» дисертантом проаналізовані такі інституції, як «Народний дм», «Просвіта» та низки інших організацій, товариств та спілок діяльність яких була практично не висвітлена до останнього часу у вітчизняній історико-правовій науці.

Заслуговує уваги аналіз функціонування студентських товариств та спілок Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX ст. (параграф 3.2). Автор відзначає, що «вітчизняні студентські товариства та спілки в Східній Галичині почали створюватись у 60-х роках XIX століття як важлива складова національно-культурного відродження на західноукраїнських землях» (с. 159).

Автор беззаперечно доводить, що актуальність та значимість історико-правового аналізу становлення та діяльності українських студентських товариств та спілок у Східній Галичині зумовлене тим, що по своєму змісту та формі вони являли собою організації культурно-просвітницького та наукового характеру. Досліджено діяльність таких студентських організацій як:

Українське студентське товариство «Січ», «Академічний кружок», «Друг», «Дружній лихвар», «Академічне братство», «Ватра», «Академічна громада», «Основа», «Український студентський союз» тощо.

У параграфі 3.3 «Історико-правові засади діяльності молодіжних спортивно-просвітницьких товариств Східної Галичини кінця ХІХ – першої половини ХХ століття» проаналізовано діяльність, як відомих на даний час товариств та спілок – «Сокіл», «Січ», «Пласт», так і фактично недосліджених – спортивно-молодіжного товариства «Луг», Союзу Українського Поступової Молоді «Каменярі»,

Дисертант зазначає, що «виникнення «Соколів» і «Січей» було виявом прагнення до організованості, національного усвідомлення і плекання духовних і фізичних якостей. Формою й подекуди змістом цей рух спершу майже не відрізнявся від сокільського руху інших слов'ян, зокрема чехів і поляків. Але з року в рік українські січово-сокільські товариства, гуртуючи овіяну козацьким романтизмом молодь, прокладали шлях до відродження рідного війська, виховували кадри (с. 178).

Загалом, аналіз змісту розділів дисертації, висновків до них та загальних висновків дозволяє підсумувати, що мета і завдання дослідження реалізовані.

Матеріали дослідження всебічно викладені у 11 наукових публікаціях, з яких 5 – наукові статті: (чотири – у фахових виданнях, затверджених ДАК України, одна – у закордонному) та 6 тез виступів і повідомлень на науково-практичних заходах. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційного дослідження. Усі публікації підготовані дисертантом одноособово. Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням дисертації. Висновки здобувача щодо значущості його праці для науки і практики видаються правомірними.

Дисертація С.І. Церковника містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань, що виникають в процесі дослідження та аналізу становлення та функціонування українських наукових, громадських та

культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття.

Разом з тим, дисертаційне дослідження Церковника Степана Івановича, як і будь-яка наукова праця, містить певні дискусійні моменти, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження.

- 1) У дисертації автор не здійснює посилань на власні авторські публікації, які представлені в авторефераті.
- 2) Текст дисертації занадто насичений посиланнями, де має місце тогочасний оригінальний правопис, що ускладнює сприйняття матеріалу.
- 3) Термін «інституції» який зазначений у назві теми у дисертації практично не характеризується, а робиться акцент на типологізації досліджуваних інституцій. Видається за доцільне охарактеризувати у першому розділі дисертації провести загальнотеоретичний аналіз даної дефініції, оскільки вона є базовим поняттям для становлення та функціонування наукових, громадських та культурно-освітніх товариств та спілок другої половини XIX – першої половини XX століття.
- 4) Другий розділ дисертаційного дослідження «Історико-правові засади становлення та функціонування українських громадських та наукових інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття» певною мірою дублює назву теми дисертації: «Становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття: історико-правовий вимір».
- 5) Викликає певні сумніви коректність аналізу становлення та функціонування студентських організацій, товариств та спілок Східної Галичини другої половини XIX – першої половини XX століття крізь призму їх приналежності до культурно-освітніх інституцій (параграф 3.2).

Попри це, наголосимо, що висловлені зауваження мають дискусійний та рекомендаційний характер і не применшують наукової цінності дисертаційного дослідження.

Відтак, незважаючи на висловлені зауваження, зазначимо, що зміст дисертаційного дослідження відповідає паспортів спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень і є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати, котрі в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для сучасної юридичної науки.

Дисертаційне дослідження на тему: «Становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини в другій половині XIX – першій половині XX століття: історико-правовий вимір» відповідає вимогам п 9, 11, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Церковник Степан Іванович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

**Заступник директора з наукової та міжнародної діяльності –
професор кафедри
теорії та філософії права**

**Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»
доктор юридичних наук, професор**

Т.З Гарасимів

**Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»
к.т.н., доцент**

Р.Б. Брилинський